

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Extra Posten.

Torsdagen den 19 October 1820.

Hvad kan och bör Skådeplatsen verka?

Det var *Glädjen*, som först kallade människorna till Konstens tempel, och blomsterströdde dess tröskel. Hvarken beständig traldom och djurisk njutning, eller beständig förståndsansträngning är förenbar med vår natur. Det finns ett mellantillstånd, som egentligen skapar alla de ögonblick, hvori vi känna oss lyckliga; ett tillstånd, hvori känslornas milda förtrollning sätter hela vårt väsende i en behaglig, än munter, än vemodigt ljust dröm; hvori fiktionens skapande vink framkallar för oss så lifvande bilder af den sköna möjligheten, att vi glömma den ofullkomliga verkligheten; hvori själens högre förnögenheter lätt, ytligen och utan ansträngning eller liksom på skämt vidröras, hvori örat och ögat åtminstone icke såras eller alldeles värdslösas. Ett sådant *glädjetillstånd* verkar hvarje sann *skön konst*. Att arbeta för detta ändamål; är således målarens, skaldens, skådespelarens och tonkonstnärens pligt, om de vilja vara nyttiga och aktningvärdas medlemmar af människosamfundet. *Theatern* bör då vara det ställe, der embetsmannen kan angenämt förglömma de akter och räkenskaper han svettas för på förmiddagen, den lärde upplifva sina förslöade sjalskrifter, handtyr-

karen hvila från sitt arbete, alla i broderlig förening njuta *glädjen* efter uppfyllda pligter. Redan denna verkan är stor och aktningvärd, och en hvar, som vet hvad det är att njuta en förtjent glädje, skall från denna synpunkt säkert betrakta *Theatern* med välvilja.

Om detta *Theaterns* första ögnamärke skall med trygghet och fullkomlighet uppnås, bör en riktig *smak* danas så väl hos åskådaren som skådespelaren. Om ej så väl den sednare som den förre vänjes att efter fasta, allsidigt undersökta och på klart bevista grunder antagna regler, bedömma hvad som är skönt eller icke skönt, så skall detta första ändamål aldrig vinnas, eller åtminstone endast mycket ofullständigt och ensidigt. Man skall snart med ursinnighet öfverlemna sig åt ett själlöst Larifari eller åt en löjlig jemmergråt eller åt en sinnesblandande larm- och praktlek; kort, ett eller annat slags ogräs skall ömsom qvafva Musernas lagrar och Chariternas blommor. Den glädje, som borde vara sann som naturen och uppfri-skande som aftondaggen för den torkade plantan, blir ett falskt, ledsnande och själförderfvande lekverk, onjutbart för den tänkande och ett gift för mängden; ty sådant är hvart och ett utan ordning och likformighet frambragt tidsfördrif, isynnerhet när det är offentligt. I det konsten verkar till sitt ändamål, bör den således derjemte frambringa det medel, hvar-

igenom den endast kan bestå. Theatern bör dana och vidmakthålla smaken.

Men vi äro ej blott konstnärer och konstluskare; vi äro äfven förnuftiga människor och medborgare; och här öppnar sig för oss en långt vidsträcktare och högre utsigt öfver konstens bestammelse. Vi inse, att den kan och bör hafva ett ögnamärke, långt större och viktigare än det, hvartill den närmast var skapad. Dess omedelbara ändamål, endast som konst betraktad, var ej att lära oss sanning eller uppmuntra oss till dygd, utan blott att förskaffa oss ett oskyldigt nöje och bilda vår smak; men som hvarje företag bör, så vidt och så omedelbarligen som möjligt är, medverka till mensklighetens sista stora ändamål, *Moralitet*; så böra äfven de vackra konsterna, i det de föda nöjet, tillika åstadkomma nytta, och skämtande leda vårt förstånd till vishet och vårt hjerta till dygd.

Stort och kraftigt kan Theatern bidra till en sådan mensklighetens förädling, när dess verkningar styras af en förständig välvilja. Detta skall närmare utvecklas.

Att Theatern tjänar att uttränga andra ogagneliga, till en del farliga och skadliga förlustelser, att aflägsna äfven dem, som bivista skådespelet endast för att döda tiden, allt längre bort från fruktansvärda, för hvarje individ och samhället olycksaliga oordningar — äfven denna negativa verkan af Theatern har ej varit likgiltig för lagstiftaren. Men detta är den minst betydliga af Theaterns moraliska verkningar.

Skådeplatsen är en syster till *lagstiftningen* och *sedoläran*. Hvad dessa ej ensamma kunna uträtta, det åstadkomma de, när de understödjas af skådeplatsen; äfven der lagarnas verkningskrets alldeles och sedolärens nästan alldeles upphör, träffar Theaterns trollkraft ännu maktigt och säkert åskådarens hjerta.

När maktens hotelser och guldet förvillia Rättvisans öga; när en förnäm väl-

lustling sorglöst bortslöser hvad tusende med svett och tårar förvärfvat; när den fräcke våldsverkaren gåckar lagarnas vanmakt, och köpte beskyddare bortvända straffets redan dragna svärd; då håller skådespelets gudinna sin stränga räfst; samtidens och fornverldens vidunder finna på scenen sanningens och folkets förfärliga domstol; den lyckliga brottslingens svarta och förtviflande själ ligger öppen för oss i dess innersta fäll; lastens larf är borttryckt, dess smink försvunnen, och den står framför oss så som den är, så som vi sällan se den i det verkliga lifvet. Djupt fäster sig i vår själ intrycket af denna tafsa, som vid minsta anledning å nyo framstår för vårt öga. Så vidt en sinnlig framställning verkar kraftigare och varaktigare, än torra befallningar och varningar, så vidt öfverträffar skådeplatsens verkan till moralitet både lagarnas och sedolärens eller religionens. Val kan man svara: skådeplatsen verkar blott på den ringa del af nationen, som besöker den; men detta inkast kan blott komma från ett svagt hufvud. Det är ju ej skådeplatsens fel, utan staternas, som ej använda den, som ej öfverallt inrätta Theatrar liksom i Grekland. Det är ingalunda förakt för lagarna och för en från alla människopåfund renad religion, utan en sträng sanning, att dessa ej verka så ofelbarligen, så allmänligt, så innerligt på hela menniskan, äfven med de förträffligast framställda *förnuftslagar*, som skådespelet med sina praktiskt levande tafbor af handlingarnas följder. Detta är så mycket mindre någon lagarnas eller religionens förnärmelse, som alla vise och lycklige lag- eller religionsstiftare i alla tider och orter hafva sökt att förena något *sinnligt* med sin filosofie, och således stillatigande erkänt den sanningen, omkring hvilken egentligen all betraktelse öfver Theaterns nytta vänder sig, nemligen denna; *För att verkligen bringa menniskan till moralitet, är det icke nog att för hennes förnuft framställa förpligtelsegrunderna; man bör äfven genom be-*

vekelsegrunder härtill väcka hennes begär och sinnlighet.

Men skådeplatsen verkar ej blott i förening med lagarna, den går ännu längre. Det gifves laster, som lagarne måste tåla, emedan de antingen äro af den natur, att den brottslige ej kan lagligen öfverbevisas, eller så förskräckliga, att lagens hela makt ej uppnår dem. De ädlaste dygder äro alldeles utom lagens område; den kan blott befalla oss det, hvartill man i alla fall rätteligen tvingar oss, icke det, hvartill blott en frivillig själforsakelse och ett upphöjdt tänkesätt kan förmå oss. Visserligen söker Moralen att bereda vårt sinne till sådana handlingar, men dess grunder sakna den sinnliga framställningens förrollning. Men ännu återstå *Därskaperna*, dessa menniskoslägtets talrikaste och mäktigaste fiender, emot hvilka icke lagarnas allvar, icke sedolärans och religionens sanningar något förmå. Om, enligt *Wielands* uttryck, på vårt klot mycket är att *begråta*, men tusende gånger mer att *bele*; om dessa otaliga löjligheter obeskrifligt mycket bidra till förstöra sann glädje och menniskovärdig lycksalighet, är det då ej rysligt att se denna tusenhöfdade Hydra under evigt vexlande former gäcka hvarje allvarligt hämmande medel? Böra vi ej önska, att det måtte finnas ett medel öfrigt att åstadkomma hvad hvarken lagens bud eller predikningar kunna?

Ett sådant medel finnes! Visheten talar ifrån scenen, med den hulda diktens blomsterkrans omkring sin tinning, fattlig, mild, rörande, som en mor till sina barn, till de svaga, ljumma, dårskapsfulla menniskorna. Hon håller en klar spegel för den rodnande lastens ögon, och hvad som undgick lagarnes straff, undgår ej den skakade medvetenhetens rhadamantiskt stränga dom. Liksom Gud, dömmar hon öfver dolda tankar, och intränger i hjertats lönligaste vinkel. Hon målar för oss där-

skapen under alla dess bländande drögter, och träffar här kanske så mycket säkrare hjertat, som detta nästan hos alla menniskor är mera känsligt för skämt och åtlöje, än för afsky. — Vi se med mera tålighet och lärvillighet våra löjligheter på skådeplatsen, än vi höra dem af en annan menniska; ty skådeplatsen skonar mera vårt högmod från offentlig blygsel. — Att skådeplatsen således håller dårskapen i åga, är så mycket mera nödvändigt, som själva lasten kan hämmas af samvetets röst, men löjligheten märkes mindre lätt, samt öfverraskar och insnarjer oss snarare.

Och nu, hvilka taflo af dygden framställa Thalia och Melpomene! Huru många de älskvärdaste pligters utöfning påskynda ej de, och stundom de allena? — Hvilkens hjerta klappar ej högre och varmare af patriotism och medborgerlig anda, när vi för våra ögon se dessa män, som hellre trotsade alla olyckor, än de veko ifrån sin pligt? Orättvisan segrar, våldet befaller, allt omkring hjelten bestormar hans själ; men han står fast som klippan. Må jord och himmel samman svärja sig! må alla naturens krafter inbryta på honom! må de sönderslita hans jordiska slöja; den är stoft. Verlden är bevingad, men icke dygden, icke *Catos* själ. Du sitter på en thron, *Cäsar*, men vill, vill det blott en enda man, så är du ej mer. *Oryggligt är hvarje dygdigt beslut! Hvad den redlige vill, det kan han.* Dessa sanningar kan Philosophien bevisa, men endast Skalden och Skådespelaren kan visa oss dem. — Nu den stilla enkla husliga kretsen, dessa stora mäns plantskola, hvilket öga såg den utan glädjetårar, målad af *Euripides* eller *Iffland*? Endast ur en lugn huslig krets, der barnslig oskuld och glädje upplyfta hjertat, endast ur en älskad makas, en trogen väns armar flögo dessa män till vapengnyet, till statsrodret, till striden emot öfvertro och fördomar; endast der väntade dem åter belöningen för ärefulla mödor. Och detta jordens Ely-

sium misskänna, fly, förstöra olycksaliga dårar! — Men skådeplatsen förmår hvad ingen bok, ingen värtalighet, ingen *Lex marita* kunna åstadkomma. Den målar den sanna jordiska lyckan i hela sin fortjusande dag. Den framställer mot hvarandra i sanningens klarhet redligheten och världens ton, kärlek och lättsinnighet, vänskap och hyckleri, och låter hjertat välja! Den allena gifver människan åt människan tillbaka. —

Vi dömma ofta oriktigt, när vi sluta till vår broders tanke sätt af hans handlingar yttre sken. De inre bevekelsegrunderne äro med en tät slöja dolde för vårt öga. Skådeplatsen borttager denna, och lär oss skonsamhet emot den felande och varsamhet i att bestämma våra medmänniskors värde eller ovärde.

Men skådeplatsen har ännu en stor verkningskrets. Den kan och bör upplysa det allmänna förståndet. Många viktiga sanningar kunna utbredas med dess tillhjälp. Resultaterna af Philosophernas granskning framställas i populär drägt för mängden, och äfven i viktiga statsangelägenheter kan det offentliga skådespelet stämma den allmänna meningen — och viktig är dess inflytelse på hvarje saks utveckling. Isynnerhet är det *lefnadsvishet*, hvarmed skådeplatsen kan och bör rikta sina ålskare. Många oförutsedda händelser störa våra bäst anlagda planer. Vi tro oss redan vara vid målet, men i ett ögonblick aflägsnar oss ödet långt derifrån. Skådeplatsen lär oss att vara beredde på hastiga omväxlingar, att möta dem med mod, och visligen leda dem till vårt ändamål. — Skurkar och narrar gifvas öfverallt i världen,

och hvem finner ej på sin bana några af dem? Men tack vare skådeplatsen, som i det den brännmärker de förra och agar de sednare, tillika lär oss en nödvändig varsamhet och klokhet att tillintetgöra ondskans svarta planer och med värdighet hämma dårskapen. — Skådeplatsen framställer för oss alla det mensklige hjertats svagheter, och visar oss derigenom huru vi böra vara på vår vakt emot oss sjelfva, huru långt vi kunna med trygghet räkna på andra, huru vi kunna använda passionernas spel till nytta för oss och andra. Med ett ord: Theatern är lifvets skola. Världens Fader nedsände till oss de himmelska Muserna för att bortskämta lifvets bekymmer, för att lärorik förädla de Gudas glädje, för att med mildhet varna de blindt framstörtande dårarna, för att komma lasten att rodna, och väcka, välsigna, föreviga dygden*).

*) Om man finner, att här ingenting annat är sagt, än hvad *Aristoteles* långt utförligare och skönare yttrat i sin *Poetik*, *Horatius* i Brevet till *Pisonerna*, *Sulzer* i *Theorie der schönen Wissenschaften*, *Lessing* i *Hamburgische Dramaturgie*, *Schiller* i *Thalia*, *Iselin* i *Ideen über die Bearbeitung eines Nationalgedichts*, *Jünger* i *Företaget till sin komiska Theater*, *Schink*. *Sonnefels* o. s. l.; så skall det ej förundra författaren, emedan det just var hans afsigt att i korthet koncentrera allt hvad som är sanning om Theaterns nytta, på det de läsare, som ej känna dessa Skribenter, äfven måtte få ett begrepp derom.

N:o 85 utgifves nästa Måndag.

Stockholm, tryckt hos JOHAN IMNELIUS, 1820.